TURVAPAIKKANA MUSEO

Museot turvapaikanhakijoiden kohtaamispaikkana

HELINÄ RAUTAVAARAN MUSEO

ISBN 978-951-98493-5-5 (nid.)
ISBN 978-951-98493-6-2 (PDF)

Julkaisija: Helinä Rautavaaran museo
Espoo, 2018

Toimitus: Riika Huitti-Malka
Taitto: Sasu Siikamäki
Kannen kuva: Kristina Tohmo

Yhteistyössä:
Espoon modernin taiteen museo EMMA
Lelumuseo Hevosenkenkä
Suomen Kellomuseo
Espoon kaupunginmuseo
Helsingin taidemuseo HAM
Hotelli- ja ravintolamuseo
Valokuvataiteenmuseo
Aineen taidemuseo
Kuopion kulttuurihistoriallinen museo KUHMU
Pohjois-Karjalan maakuntamuseo HILMA
Juminkeko säätiö
Aboa Vetus & Ars Nova
Serlachius museot
Sagalundin museo
Opetus- ja kulttuuriministeriö

SISÄLLYSLUETTELO

Turvapaikkana museo	4
Kun maailma tuli Tornioon	6
Kyykkä kotoutumisen keinona	9
Turvapaikkana EMMA	12
Historiallisia kohtaamisia	15
Emojeilla taidetta lähestyttävämmäksi	18
Tyttöjen kesken	20
Opas kotkotti, määki ja hirnui	23
Rakkaustarinamme - syyrialaiset hääjuhlat Taalintehtaalla	26
Hilman ja Onnin mobiilireitit	28
Ovet auki museoon	30
Kaupunki haltuun taiteen keinoin	33
Paperista kiinni - Not just a piece of paper	37
Satokautta kuvaten	40
Löytämisen ja muistojen riemua	44
Isän ikävä	46

TURVAPAIKKANA MUSEO

Helinä Rautavaaran museo
Riika Huitti-Malka, hankekoordinaattori, VTM, opettaja, Amk

Syksyllä 2015 yli 30 000 ihmistä haki turvapaikkaa Suomesta. Vastaanottokeskuksia perustettiin pikavauhtia, järjestöt ja vapaaehtoiset organisoituivat, mielenosoituksia pidettiin puolesta ja vastaan. Samaan aikaan museoissa pohdittiin, mitä me kulttuurialan toimijat voisimme tehdä tulijoiden hyväksi. Päätimme Helinä Rautavaaran museossa hakea rahoitusta turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävään museotyöhön, ja kutsuimme museoita eri puolilta Suomea mukaan hankkeeseen. 15 suomalaisen museon yhteishanke ”Turvapaikkana museo” sai rahoitusta opetus- ja kulttuuriministeriöltä vuosina 2016-2018. Hankkeen tavoitteena oli ensimmäisessä vaiheessa aktivoida ja tukea alle 25-vuotiaiden turvapaikanhakijanuorten ja -lasten sekä heidän perheidensä hyvinvointia ja kotoutumista museoissa toteutettavan toiminnan kautta. Toisessa vaiheessa toiminta laajennettiin kattamaan kaikki nuoret maahanmuuttajat, ei ainoastaan turvapaikanhakijat. Hankkeen aikana lähes 10 000 ihmistä vieraili museossa, osallistui erilaisiin työpajoihin ja tapahtumiin, tuotti näyttelyjä ja juhlia, ja ennen kaikkea sai aikaan valtavan määrän kohtaamisia ja iloa.

Koskettavimmat hetket tulivat varoittamatta. Kun turvapaikanhakijaletka virtasi museon editse kohti etelää. Kun irakilaismies tuunasi keskittyneenä neppisautoa ja halusi jälkeenpäin ottaa kuvan itsestään neppisauton kanssa ja lähettää sen lapsilleen Irakiin. Kun pikkuruiset afgaani-isoäidit pelleilivät valokuvattavana. Kun omien lasten ikäiset yksintulleet pojat tulivat ensimmäistä kertaa museoon ujoina ja uteliaina. Kun uusi vauva kiersi sylistä syliin museossa, että äiti sai hetken hengähdystauon.

Parhaat toimintatavat ja menetelmät löytyivät puoliksi kokeillen, heittäytymällä. Hankkeen museoita yhdisti halu tehdä jotain uutta, uudella tavalla. Museot laittoivat itsensä peliin rohkeasti ja ennakkoluulottomasti. Usein suunnitelma ja toteutuma olivat kaksi aivan eri asiaa. Erityisesti turvapaikanhakijoiden ja maahanmuuttajien kanssa toimittaessa ylhäältä päin suunniteltu ja tiukasti suunnitellussa pysyminen ei välttämättä tuota toivottua tulosta. Tarvitaan jatkuvaa ja välitöntä arviointikykyä, joustamista ja kykyä muuttaa suunnitelmia.

Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että moni opastus tai työpaja muutti muotoaan, tapahtumat muuntuivat työpajoiksi, hankkeisiin lisättiin matkan varrella syntyviä uusia toimintoja, kuten näyttelyjä ja tapahtumia, jopa työsuhteita ja harjoitteluja. Toimimattomia suunnitelmia muokattiin. Onneksemme hankkeen rahoittaja oli myötämielinen muutoksille. Tämä joustavuus ja arviointikyky yhdistettynä opetus- ja kulttuuriministeriön joustavuuteen mahdollisti hankkeen onnistumisen yli odotusten niin määrällisten kuin laadullistenkin tavoitteiden suhteen.

Yleisimmät ongelmat liittyivät siihen, että sovittu ryhmä ei saapunutkaan paikalle tai perui tulemisensa. Ratkaisuja lähdettiin etsimään aktiivisesti, ja syitä löytyi monia. Joskus tapahtuma oli päällekkäin vastaanottokeskuksen ruokailun kanssa, joskus lapset eivät olleet vielä ehtineet koulusta kotiin. Joskus tieto tapahtumasta oli jäänyt menemättä perille tai se ei vain kiinnostanut kohderyhmää. Yleistä myös oli väsymys ja masentuneisuus, varsinkin, kun kielteisiä oleskelulupapäätöksiä alkoi tulla kesällä 2016. Museot eivät kuitenkaan luovuttaneet. Toimivia ratkaisuja löytyi useita: museon työntekijä lähti ihmisiä vastaan vastaanottokeskukseen, aikataulut suunniteltiin sopiviksi yhdessä vastaanottokeskuksen henkilökunnan kanssa tai luotto-ohjaaja vastaanottokeskuksessa otti ennakkoilmoittautumiset osallistujilta ja huolehti tulijat bussiin. Joissain tapauksissa museo lähti vastaanottokeskukseen ihmisten luo, jos ihmiset eivät enää jaksaneet lähteä museoon. Lapsia ja nuoria tavoitettiin hyvin ja organisoidusti myös koulujen valmistavien luokkien kautta. Järjestökentältä ja muiden toimijoiden joukosta saatiin uusia yhteistyökumppaneita, kuten SPR:n ystävätoiminnan vapaaehtoiset ja nuorisotoimi. Hyviä käytäntöjä jaettiin ja kokeiltiin museoiden kesken.

Parasta antia hankkeessa oli yhteiselle facebook-sivullemme ilmestyvät kuvat iloisista ilmeistä museoiden tapahtumissa, työpajoissa, opastuksilla ja yhdessä tehtyjen näyttelyjen avajaisissa. Ihmisellä on aina kulttuurin nälkä, tarve tulla kohdatuksi ja kosketetuksi. Vaikeimmissa elämäntilanteissa voi olla niin, että kulttuuri on ainoa asia, mitä on jäljellä. Kun työ, koti ja jopa perhe on jäänyt, museokäynti voi pelastaa kokonaisen päivän, jopa elämän. Jos jossain, niin tässä hankkeessa olen kokenut tekeväni työtä, jolla on merkitystä. Suuri kiitos kaikille näistä antoisista vuosista!

KUN MAAILMA TULI TORNIOON

Aineen taidemuseo

Virpi Kanniainen, amanuenssi, TaM

Syyskuussa 2015 Tornio nousi otsikoihin, kun Ruotsin Haaparannan kautta pohjoiseen matkanneet turvapaikanhakijat ylittivät Tornion kohdalla rajan ja saapuivat Suomen puolelle. Aineen taidemuseolla on välitön sijainti rajanylityspaikalla, joten me taidemuseossa työskentelevät seisoimme museon maisemaikkunoiden äärellä ja katselimme, kun ihmisiä saapui reppuineen ja laukkuineen katkeamattomana letkana, tunnista toiseen, sateessa ja tuulessa. Työpaikalta kotiin kävellessäni tuuli riepotteli lämmikkeeksi jaettuja foliohuopia.

Olimme loppukesästä valmistelleet hanketta, jonka tavoitteena oli tarjota museopalveluita maantieteellisesti laajalle levittäytyvän Tornion 18 kylään. Jätimme OKM:lle muutosilmoituksen, jossa haimme hankkeemme keskeiseksi kohderyhmäksi Tornioon saapuvia turvapaikanhakijoita.

Syyskuiset päivät toivat pieneen pohjoissuomalaiseen kaupunkiin lisää turvapaikanhakijoita sekä poliisin, tullin, rajavartiolaitoksen ja puolustusvoimat. Rajan arjessaan päivittäin ylittäviä torniolaisia ja haaparantalaisia pysäytettiin ja kuulusteltiin tulo- ja menosyistä. Maailman rauhallisimmaksi kutsutulla rajalla järjestettiin Rajat kiinni- mielenosoitus sekä vastamielenilmaisu. Katukuvaan ilmestyi Soldiers of Odin. Tornio mainittiin valtakunnan uutisissa päivittäin.

Syyskuun lopussa 2015 Aineen taidemuseolla rakennettiin Ilari Hautamäen, Sami Havian ja Kim Somervuoren näyttelyä. Se oli ensimmäinen tapahtuma, johon kutsuimme SPR:n Tornion vastaanottokeskuksen asiakkaita. Seuraavien kuukausien ajan ovet kävivät tiuhaan. Syksyn aikana järjestettiin taidemuseossa näin jälkikäteen ajatellen hengästyttävää tahtia tutustumisiltoja, näyttelyopastuksia, taidetyöpajoja, kuten mm. monotypiaa, naisten käsityökerho KotoAine, puurojuhlia, jouluruokailu afganistanilaisella twistillä sekä kansainvälinen satupäivä, jossa projektityöntekijä esiintyi toiveiden toteuttajana: nigerialainen perheenäiti toivoi perheelleen turvapaikkaa.

Kaiken tohinan keskellä Helinä Rautavaaran museo lähestyi iloisin uutisin: Aineen taidemuseo olisi mukana OKM:n rahoittamassa Turvapaikkana museo -hankkeessa. Yhteistyö turvapaikanhakijoiden ja maahanmuuttajien parissa sai

rahoituksen myötä lisää tuulta purjeisiinsa, projektityöntekijä Ilona Junturan, ja kaivattua kollegiaalista tukea muilta mukana olevilta museoilta.

Keväästä 2016 seuraavaan kevääseen 2017 Aineen taidemuseossa järjestettiin lähes sata erillistä tapahtumaa, joihin osallistui yli 1 300 henkilöä. Osa tapahtumista oli kertaluontoisia ja tavoitteli erityisesti kantaväestön ja uusien torniolaisten kohtaamista, kuten mm. näyttelyopastuksia ja muotinäytöksiä sisältäneet avointen ovien päivät tai erilaiset ruoka-, ravintolapäivä- ja muut teematapahtumat. Pidempikestoista toimintaa oli esimerkiksi Tornion tyttöjen talon maahanmuuttajatyttöjen työpajajakso, jossa 15 tyttöä osallistui viikoittaiseen työpajatoimintaan keväällä 2016. Erilaisia taiteen tekniikoita sisältänyt jakso huipentui työpajassa syntyneiden teosten näyttelyyn Aineen taidemuseon taidekasvatustila Valossa sekä tyttöjen juhlaan, johon äidit ja sisaretkin kutsuttiin.

Ystävyysluokkatoiminta toi paikallisen Seminaarin koulun 5. luokan ja SPR:n valmistavan alakouluryhmän viettämään yhteisiä koulutunteja taidemuseossa. Naisille suunnattu Kansainvälinen kahvila järjestettiin kerran viikossa torstaisin kahdeksan viikon ajan. Toiminnan keskiössä oli kahvittelu Café Aineessa, näyttelykierrokset ja taidetyöpajat eri tekniikoilla. Työpajoissa tehtiin osallistujien toiveesta myös käsitöitä: neulottiin, virkattiin ja maalattiin posliinia.

Kaikissa työpajoissa työskenneltiin taiteilijatasoisin tarvikkein ja käytetyt tekniikat olivat haastavia ja monipuolisia. Toiminta tempaisi mukaansa niin henkilökunnan kuin osallistujatkin. Laaja kävijäjoukko ja kävijöiden positiivinen palaute sekä toiveet toiminnan jatkumisesta vahvistivat flowta.

Turvapaikkana museo -toimintaa tarjottiin myös jo olemassa oleviin palveluihin, erityisesti niihin, joissa kantaväestö ja jo turvapaikan saaneet kohtaavat. Tornion Perheiden Talo ry:lle suunnatut toimintapäivät keräsivät yli sata 1-6 -vuotiasta lasta vanhempineen toiminnallisiin näyttelyopastuksiin ja työpajoihin. Kohtaamis- ja tukipiste Meän Talon vierailijaryhmää ohjasi irakilaislähtöinen Wafaa, joka oli ollut mukana myös Turvapaikkana museo -hankkeen ensimmäisessä osassa vasta maahan saapuneena turvapaikanhakijana.

Toimintoja oli paljon ja osallistujat aktiivisia. Aina osallistujien kanssa ei löytynyt yhteistä kieltä, mutta kommunikoinnissa projektityöntekijä Ilona Junturan kuvataidekasvattaja-taustasta oli paljon apua. Hän laati hankkeen käyttöön visuaalista havaintomateriaalia, kuten kuvakortteja ilmaisemaan tunteita tai mielialoja, sekä erilaisia visuaalisuuteen perustuvia virikemateriaaleja ja -tehtäviä.

Aktiivisten yhteistyövuosien, monien uusien kumppanuuksien ja Tornion katukuvaan ilmestyneiden uusien kasvojen eteen purjehtivat pilvet joulukuussa 2016 - saimme ilmoituksen, että SPR:n vastaanottokeskus suljetaan. Huhtikuussa 2017 Aineen taidemuseon Our Time in Tornio -videotyöpajassa parikymmentä vastaanottokeskuksen asukasta muunsi puhelimistaan löytyvät valokuvat videoelokuviksi, jotka esitettiin yleisölle Aineen taidemuseon auditoriossa. Tornion SPR:n vastanottokeskuksen viimeiset asiakkaat lähtivät kesäkuussa 2017.

Aineen taidemuseossa järjestettiin vuosina 2016-2017 lähes sata tapahtumaa, joihin osallistui yli 1300 henkilöä.

Kuva: Jari Hannuniemi, Aineen taidemuseo

KYYKKÄ KOTOUTUMISEN KEINONA

Juminkeko-säätiö
Markku Nieminen, puheenjohtaja

Juminkeko on Kalevalaan liittyvää kulttuuriperinnettä vaaliva kansallinen kulttuurikeskus. Koska Kalevala on suomalaisen kulttuurin kulmakivi, sopii siihen tutustuminen luonnollisesti yhdeksi hyväksi lähtökohdaksi maahanmuuttajien kotouttamiseen. Juuri siksi Juminkeko tuli mukaan Turvapaikkana museo -hankkeeseen.

Lähiseutujen vastaanottokeskusten asukkaille tarjottiin hankkeen aikana aktiviteetteja, joiden avulla turvapaikkaa hakeneet saivat ensi kosketuksensa kansalliseepokseemme. Hankkeiden aikana Juminkeossa oli kaksi arabiankielistä maahanmuuttajia kiinnostavaa Kalevala-kuvitusnäyttelyä. Toisen tekijä oli Syyriasta Suomeen muuttanut kurditaiteilija Jan Jwan Kurimi ja toisen palestiinalainen Kamil Dow, joka käytti kuvituksessaan kalligrafia-tekniikkaa. Hankkeessa valmistettiin myös arabiankielinen Kalevalan tiivistelmä, jossa on Akseli Gallen-Kallelan kuvitus. Sitä jaettiin maahanmuuttoviraston kautta kaikkiin vastaanottokeskuksiin, joissa oli arabiaa puhuvia turvapaikanhakijoita. Toinen painos kirjasta tehtiin Kamil Dow`n kuvituksella.

Kalevalaa lähestyttiin myös erilaisten työpajojen kautta. Kuvataidetyöpajoissa turvapaikanhakijat saivat ensin nähdäkseen arabiankielisen videoesityksen Kalevalan sisällöstä. Siinä kuvituksena on eri maiden taiteilijoiden teoksia eepoksen tapahtumista. Sen jälkeen he itse saivat piirtää kuvan mieleenpainuvimmasta kohdasta. Keramiikkatyöpajoissa muotoiltiin savesta Kalevala-teemaan liittyviä töitä, jotka poltettiin, lasitettiin ja vietiin valmistumisen jälkeen tekijöilleen vastaanottokeskuksiin.

Työpajoista ehdottomasti suosituimmaksi osoittautui liikuntatyöpaja, jossa osallistujat perehdytettiin perinteiseen vienankarjalaiseen kyykkäpeliin. Ajankohta, jolloin liikunnallista työpajaa ryhdyttiin toteuttamaan, oli sellainen, että turvapaikanhakijat olivat alkaneet saada kielteisiä päätöksiä oleskelulupahakemuksiinsa. Ilmapiiri vastaanottokeskuksissa oli muuttunut masentavaksi. Ohjaajien mukaan turvapaikanhakijoiden saaminen toimintaan mukaan olisi melkein mahdoton asia. Toisin kuitenkin kävi.

Lieksan vastaanottokeskuksen ja kuhmolaisten kyykkäjoukkueiden turnaus järjestettiin Kuhmossa.
Kuva: Markku Nieminen / Juminkeko

Kyykkätoiminta aloitettiin Lieksan vastaanottokeskuksessa, jotta saataisiin turvapaikanhakijoita paikan päällä innostettua osallistumaan peliin. Aluksi pidettiin kaksi työpajaa peräkkäisinä päivinä. Niiden suosio yllätti myönteisesti. Ensimmäinen päivä sisälsi tutustumisen pelin sääntöihin ja harjoittelua. Tähän työpajaan osallistui noin 20 henkeä, joiden lisäksi paikalla oli paljon katsojia, mm. lapsia. Toinen työpaja seuraavana päivänä oli jo turnausmuotoinen. Siihen osallistui 24 pelaajaa, joista muodostettiin 6 joukkuetta. Paikalla oli myös ohjaajia ja runsaasti turnausta seuraavia turvapaikanhakijoita. Toisen työpajan päätteeksi kaksi parasta joukkuetta sai mahdollisuuden osallistua Kuhmossa myöhemmin käytävään isompaan kyykkäturnaukseen.

Lieksan kyykkäpäivät innostivat turvapaikanhakijoita, jotka osallistuivat tapahtumaan erittäin aktiivisesti sekä pelaajina että kannustavana yleisönä. Vastaanottokeskuksen ohjaajat pitivät suoranaisena ihmeenä sitä, kuinka paljon iloa ja myönteistä ilmapiirin muutosta kyykkä sai aikaan. Tämän vuoksi he itse ehdottivat, että vastaanottokeskuksen pikkubussi olisi käytettävissä Kuhmon turnaukseen päässeille pelaajille. Itse he kilpailivat siitä, kuka ohjaajista pääsisi kuljettajaksi turnausjoukkueille.

Kyykkäturnauksen tavoitteena oli tutustuttaa paikallisia kuhmolaisia ja turvapaikanhakijoita toisiinsa, ja samalla antaa maahanmuuttajille muuta ajattelunaihetta kuin päätösten pohdiskelua. Lopputurnaus järjestettiin tarkoituksellisesti

Kuhmossa, koska paikkakunnalla vallitsivat voimakkaat maahanmuuttovastaiset asenteet. Muun muassa kaupunginvaltuusto oli kahteen otteeseen ottanut kielteisen kannan sijoittaa pakolaisia kuntaan, vaikka maakuntaliitto oli sitä esittänyt ja vaikka siitä oli jätetty valtuustolle yli sadan asukkaan allekirjoittama aloite. Jotta asenneilmapiiriä saataisiin maahanmuuttoasioille myönteisimmäksi, hankkeessa päätettiin saattaa turvapaikanhakijoita ja kovimpia paikallisia maahanmuuttovastaisia päättäjiä ja kannattajia kontaktiin keskenään. Siksi Kuhmon turnauksen paikallisiin joukkueisiin kutsuttiin edellä mainittuja. Lieksan vastaanottokeskuksen joukkueille ei kerrottu taustoja heidän vastustajistaan.

Turnaukseen osallistui neljä joukkuetta, joissa kussakin oli neljä pelaajaa. Turvapaikanhakijoiden joukkueista toinen koostui irakilaisista ja toinen afgaaneista. Kuhmolaiset joukkueet koostuivat paikallisista maahanmuuttovastaisista päättäjistä. Kyykkäpeli toimi toivotusti, ei vain kyykkäpalikoita, vaan myös asenteita kaatavana. Turvapaikanhakijoiden omalla käytöksellä oli siinä iso merkitys. Kun vastustajat heittivät onnistuneita lyöntejä, he kannustivat heittäjää ilon huudoin ja taputuksin – jopa enemmän kuin omiensa suorituksia. Ottelu sujui tasaisissa merkeissä. Joukkueiden taidoissa ei ollut suuria eroja. Siksi turnaus kesti useita tunteja ja niiden aikana peli tempaisi mukaansa niin pelaajat kuin yleisönkin. Kannustus kasvoi ja sitä osoitettiin kaikille onnistuneille suorituksille. Lopulta peli päättyi toisen kuhmolaisen joukkueen yhden pisteen voittoon, ja voittajat saivat raikuvat riemuhuudot koko yleisöltä, joista kovimmat tulivat turvapaikanhakija-joukkueelta.

Myöhemmin hankkeessa maahanmuuttajataustainen työntekijä veti kesän ajan säännöllisiä kyykkä-harjoituksia puistossa Kuhmon keskustassa aikuisille ja lapsille. Harjoitukset olivat kaikille avoimia. Kyykkä toimi hankkeessamme sekä kotouttamisen välineenä että myönteistä kanssakäymistä luovana toimintana paikallisen väestön ja maahanmuuttajien kesken. Se saattoi myös olla alkusysäyksenä pysyvämmälle asenteenmuutokselle – puolin ja toisin.

Juminkeko-säätiön hankkeessa pyrittiin kotouttamaan turvapaikanhakijoita ja maahanmuuttajia Kalevalan ja Kalevala-taiteeseen näyttelyiden ja multimedia-ohjelmien kautta sekä erilaisten työpajojen välityksellä. Hankkeessa tehtiin myös arabiankielinen Kalevala-lyhennelmä sekä kirjana että video-ohjelmana. Hankkeessa oli mukana 308 turvapaikanhakijaa ja maahanmuuttajaa. Kyykkätapahtumissa oli tämän lisäksi runsaasti yleisöä. Turvapaikanhakijoita tavoitettiin myös jokaiseen vastaanottokeskukseen lähetettyjen arabiankielisten Kalevalojen välityksellä.

TURVAPAIKKANA EMMA

Espoon modernin taiteen museo EMMA
Maria Vähäsarja, museolehtori, TaM

Syksyn 2015 aikana moni taho pohti keinoja omalta osaltaan osallistua turvapaikanhakijoiden vastaanottamiseen. Me taidemuseossa ajattelimme, että vähintä mitä voimme tehdä, on tarjota kokemus vieraanvaraisuudesta ja ystävällisistä kohtaamisista taiteen äärellä. Suunnittelimme vierailupäiviä ja soitimme vastaanottokeskuksiin ja bussifirmoihin. Kohtaamiset olivat uteliaita, kohteliaita ja toiveikkaita. Näiden kokemusten pohjalta EMMA lähti mukaan Turvapaikkana museo -hankkeeseen yhdessä 15 museon kanssa. Kahden vuoden aikana, useiden satojen kohtaamisten myötä, vierailupäivät vakiintuivat osaksi museoarkea.

Hymyin ja hymiöin, yhdessä kokeillen ja kommunikoiden saimme tapahtumakerrat onnistumaan. Välillä haasteita tuli aikataulujen yhteensovittamisesta vastaanottokeskusten kanssa, välillä tulijoiden houkuttelemisesta. Samaan aikaan yleinen ilmapiiri turvapaikanhakijoiden keskuudessa Suomessa heikkeni, kun

Kuva: Ari Karttunen / EMMA

hakijat saivat yhä enemmän huonoja uutisia. Muutaman vähäväkisen toiminta-kerran jälkeen suuntasimme ohjelmamme valmistaville luokille, eri ikäisille lapsille ja nuorille.

Halusimme kehittää Turvapaikkana museo -sisältöämme entisestään ja pyysimme mukaan kaksi taiteilijaa. Sirkku Ala-Harja ja Hamed Abedalqader suunnittelivat ja toteuttivat jatkovierailuja yhdessä. Taidepajoihin tuli nuoria kokeilemaan omaa ilmaisuaan identiteettiä vahvistavien ja positiivista minäkuvaa ruokkivien taidemenetelmien avulla.

Taiteilijoiden dialogi toimi hienosti ja vierailuilla mahdollistui henkilökohtainen ohjaus kolmella kielellä, suomeksi, englanniksi ja arabiaksi. Molemmat taiteilijat suhtautuivat intohimoisesti taiteeseen ihmisiä yhdistävänä ja voimauttavana tekijänä. Yhteistyöhön liittyi toiveikas ja jännittynyt odotuksen tunnelma, koska Hamed odotti viimeistä päätöstä omassa turvapaikanhakuprosessissaan.

Hamed oli toiminut taideohjaajana jo pakolaisleireillä, jatkaen vapaaehtoistyöntekijänä suomalaisessa taidemuseossa. Uskomatonta sinnikkyyttä ja positiivista asennetta ei voi kuin ihailla. Kannustava asenne ja halu auttaa jatkuivat vielä

Kuva: Ari Karttunen / EMMA

silloinkin, kun kolmas ja viimeinen kielteinen päätös astui voimaan.

Vaikka kohtaamistilanteet olivat herkkiä, opettavaisia ja tunteita herättäviä, vahvistivat ne museon roolia yhteiskunnallisena vaikuttajana. Uskomme, että vierailupäivät toimivat yhteisenä, kaikkien paikkana, apuna kotoutumisessa, sekä alustana keskustelulle ja erityisesti taiteelle kaikkien yhteisenä kielenä.

Espoon modernin taiteen museo EMMA oli mukana hankkeessa vuosina 2016-2018. Emma oli mukana näyttelykeskus WeeGeellä järjestetyissä toimintapäivissä, joiden kohderyhminä olivat aluksi vastaanottokeskusten nuoret (miehet) ja perheet, myöhemmin valmistavat luokat. Tapahtumia järjestettiin yhteensä 16 ja niihin osallistui noin 1400 henkilöä. Vierailuilla vahvistettiin oman identiteetin kokemusta voimauttavan valokuvauksen ja omakuvakollaasien avulla, piirrettiin ympäröivää museotilaa sekä kommentoitiin taideteoksia hymiökortein. Toimintakertojen suunnitteluun osallistuivat museohenkilökunnan lisäksi kaksi taiteilijaa, joista toinen on turvapaikanhakija.

Kuvat: Ari Karttunen / EMMA

HISTORIALLISIA KOHTAAMISIA

Espoon kaupunginmuseo
Tanja Ekholm, museolehtori, FM

KAMUssa olimme mukana osana WeeGeen toimintapäiviä Turvapaikkana museo -hankkeessa. Tarjosimme turvapaikanhakijoille ja myöhemmin valmistaville luokille savi-idolityöpajan, jossa jokainen sai muovailla itselleen oman saviveistoksen. Mallina oli tuhansia vuosia vanhoja savipatsaita, joita on löytynyt ympäri maailmaa, ja saviveistoksia, joita on löytynyt Espoosta ja Suomesta. Myöhemmin laitoimme esille myös Tunne juuresi -sukupuutehtävän, johon sai täyttää oman suvun jäseniä ja merkitä kartalle, mistä on kotoisin. Työpajojen lisäksi opastimme Tuhat tarinaa Espoosta -näyttelyssä, jossa Espoon lisäksi saa tutustua laajemmin Suomen historian ilmiöihin kivikaudelta nykypäivään. Savi-idolityöpajan tuotoksista toteutimme mini-näyttelyn KAMUn aulaan loppuvuodesta 2016. Osa savi-idoleista oli erittäin taidokkaasti tehtyjä ja niiden tekemiseen oli tarvittu hyviä kädentaitoja, esimerkiksi pieni savesta tehty pyöreä purkki ja kansi, eläimiä ja vene.

Monta erilaista kohtaamista jäi mieleen. Savi-idolityöpajassa jutustelimme työskentelyn lomassa vapaamuotoisesti turvapaikanhakijoiden kanssa. Muistan kuinka eräs nuori mies, mahdollisesti Lähi-idästä kotoisin, sanoi tekevänsä veneen, jolla hän oli kulkenut pitkällä matkallaan kotimaasta pois. Jotkut nuoret miehet inspiroituivat kivikauden mallien mukaan muovailemaan naisvartaloita. Kerran nuori tyttö, ehkä 8-10-vuotias alkoi laulaa kauniilla äänellä suomalaisia lastenlauluja, joita hän oli lyhyessä ajassa jo oppinut. Me muut kuuntelimme tunteikkaina laulua.

Keväällä 2018 kävin kahden ryhmän kanssa Särkynyt elämä – Espoo sisällissodassa -näyttelyssä, joka kertoo siitä mitä Espoossa tapahtui sisällissodan aikaan. Eräs nuori mies tokaisi näyttelyä hetken katseltuaan: ”Kuinka kauan Suomessa nainen ja mies sama? Minun maassa nainen ja mies ei sama.” Hän tarkoitti tällä, että Suomessa vallitsee tasa-arvo naisten ja miesten välillä. Hämmennyin hieman, koska minusta kysymys oli vaikea eikä äkkiseltään tullut mieleeni suoraa tai ”oikeaa” vastausta tähän. Onneksi mukana oli ryhmän miesopettaja, joka opasti näyttelyä mimiikkaa työkaluna käyttäen. Hän sanoi, että Suomessa on aina ollut niin karut elinolosuhteet, että sekä naisia että miehiä on tarvittu työntekoon.

Kuva: Riika Huitti-Malka

Tunne juuresi -sukupuutehtävä kiinnosti myös monia. Kerran meille tuli aikuinen somalimies, jolle selitin mikä tehtävässä oli ajatuksena. Mies kysyi minulta karttaa osoittaen: ”Missä on Somalia? Missä on minun maa?” Hämmästyin sitä, että hän ei osannut lukea karttaa. Näytin hänelle missä Afrikka ja Somalia ovat. Pitkään jatkuneesta sisällissodasta johtuva koulutuksen puute näkyy ryhmien kanssa tavoilla, joita ei tule ajatelleeksi ennen kuin tilanne tulee kohdalle.

Tuhat tarinaa Espoosta -näyttelystä löytyi monia tuttuja asioita, jotka varmasti toivat suomalaisen kulttuurin lähemmäs turvapaikanhakijoita. Moni tunnisti jauhinkivet ja kertoi, että ne ovat yhä käytössä heidän kotimaassaan. Joku tunnisti myös dieselillä ja vesihöyryllä kulkevan maamoottorin, jonka yhteyteen näyttelyssä on kytketty MyllyMatti jauhamaan jyvistä jauhoja. Keskiaika-huoneessa esittelin suomalaista, keskiaikaista naisen käsintehtyä pukua ja kerroin, että vielä reilu sata vuotta sitten naimisissa olevilla naisilla oli usein hiukset peitettyinä huivilla. Tähän jotkut osallistujat kiinnittivät huomiota. Yhtäläisyyksiä löytyi myös kauas jääneen kotikylän ja suomalaisen keskiaikaisen kylän pienoismallin välillä.

Joitain haasteita liittyi tapahtumien järjestelyihin. Joinakin toimintapäivinä emme tavoittaneet ihmisiä suunnitellusti, kun vain osa ilmoittautuneista ihmisistä saapui paikalle. Aikataulut venyivät ja bussit tulivat myöhässä. Kerran ryhmä

Kuva: Riika Huitti-Malka

saapui vasta vähän ennen museon sulkemista. Yleisesti ottaen voi kuitenkin sanoa, että ihmiset jotka kävivät meillä, olivat todella ystävällisiä ja vaikuttivat iloisilta ja tyytyväisiltä tapahtumien antiin.

Espoon kaupunginmuseo oli mukana näyttelykeskus WeeGeellä vuosina 2016-2018 järjestetyissä toimintapäivissä, joiden kohderyhminä olivat aluksi vastaanottokeskusten nuoret (miehet) ja perheet, myöhemmin valmistavat luokat. Tapahtumia järjestettiin yhteensä 16 ja niihin osallistui noin 1400 henkilöä.

EMOJEILLA TAIDETTA LÄHESTYTTÄVÄMMÄKSI

Aboa Vetus & Ars Nova
Janna Jokela, museolehtori, FM
Lilli Kantti, projektityöntekijä, FM

Aboa Vetus & Ars Nova -museossa turvapaikanhakijat tutustuivat hankkeen puitteissa Suomen vanhimman kaupungin historiaan Aboa Vetuksen raunio-alueella ja Ars Novassa vaihtuviin nykytaiteen näyttelyihin.

Nykytaiteen herättämien tunteiden ja ajatusten ilmaisuun käytettiin kahden eri ryhmän kanssa apuna emoji-kortteja. Emojit eli hymiöt ovat sähköisen viestinnän ja eritoten pikaviestinpalvelujen myötä globaalisti tunnettuja tunteiden ilmaisijoita, ja varsinkin nuoret käyttävät niitä ahkerasti. Ryhmien vierailuilla käytettiin kahdenlaisia emoji-kortteja; toisissa oli emojin kuva ja suomeksi kirjoitettuna sen kuvastama tunne (esimerkiksi ihastunut, surullinen, hämmästynyt) ja toisissa ainoastaan emojien kuvia.

Taidenäyttelyissä kortteja käytettiin mielipiteiden ja tunteiden ilmaisuun. Ensin museon ohjaajat esittelivät teoksen ja sen jälkeen osallistujat saivat valita teoksen herättämän tunteen mukaisen emojin. Oman valintansa sai halutessaan perustella. Tämä tarjosi mahdollisuuden omien mielipiteiden ilmaisuun, mutta ei pakottanut osallistujia sanomaan mitään, elleivät nämä halunneet. Taidenäyttelyn katselemista oli jo pohjustettu keskustelemalla eri värien herättämistä mielikuvista ja tunteista. Tämä toimi hyvin, kun myöhemmin tarkasteltiin esimerkiksi abstraktia taidetta.

Emojit tarjosivat helpon väylän ilmaista tunteita. Alussa osallistujat ehkä hieman jännittivät keskusteluun osallistumista, mutta varsinkin kun opettajat ja museon ohjaajat näyttivät mallia ja kertoivat omista tuntemuksistaan, osallistumisinto kasvoi. Omien tunteiden sanoittamisen lisäksi keskustelu tarjosi mahdollisuuksia perustella omia mielipiteitä ja kuunnella toisten näkemyksiä.

Vuorovaikutustilanne mahdollisti myös museon ohjaajille eri kulttuureista tulevien henkilöiden näkemysten kuulemisen. Taidenäyttelyiden sisältö koostui pääasiassa eurooppalaisesta nykytaiteesta, ja oli opettavaista ja mielenkiintoista kuulla, miten sitä tulkittiin länsimaisen kulttuuriperinnön ulkopuolelta. Emojit konseptina olivat kaikille osallistujille tuttuja ja toimivat yhteisenä kielenä tilanteessa, jossa sitä ei juuri muuten ollut.

Muita vinkkejä monikulttuuriseen toimintaan:

1. Käyttäkää museo-opastuksella kaikkia aisteja. Museosta valmiiksi löytyvät kosketeltavat esineet ja äänimaisemat kannattaa hyödyntää!

2. Yhdistä vieras asia kuten historia johonkin tuttuun asiaan, johon osallistujien on helppo tarttua. Järjestimme turvapaikanhakijaryhmille ”photoshootin” keskiaikaisten asujen kanssa ja se oli hitti, koska nuoret olivat tottuneet ottamaan itsestään selfieitä.

3. Työpajat ja käsin tekeminen eivät vaadi yhteistä kieltä. Teimme nuorten kanssa esimerkiksi nahkakäsitöitä, karkkitaidetta ja asetelmamaalausta.

Aboa Vetus & Ars Nova -museo toteutti vuosina 2016-2017 turvapaikanhakijanuorille teemallisia museoiltoja sekä ohjattuja, toiminnallisia museokäyntejä. Käynneillä syntyneistä teoksista koottiin Sana kerrallaan –näyttely museon Omatila-galleriaan tammikuussa 2017. Vuonna 2018 on jatkettu museokäyntejä, ja syksyllä toteutetaan maahanmuuttajanaisten kanssa hankkeen loppunäyttely Omatilassa. Vuosina 2017 ja 2018 on lisäksi järjestetty kaikille avoin monikulttuurinen ystävänpäivätapahtuma. Hankkeen kautta on tavoitettu yli 400 turvapaikanhakijaa ja maahanmuuttajaa.

Abdullah Muyayd (kitara) ja Ali Haithem (ud) esiintyivät ystävänpäivätapahtumassa 14.2.2018.
Kuva: Jari Nieminen / Aboa Vetus & Ars Nova

TYTTÖJEN KESKEN

Helinä Rautavaaran museo
Riika Huitti-Malka, hankekoordinaattori, VTM, opettaja, Amk

Järjestimme Helinä Rautavaaran museossa ryhmätoimintaa maahanmuuttajataustaisille tytöille yhdessä Espoon nuorisotoimen ja Tyttöjen talon kanssa yhden lukuvuoden ajan. Tytöistä suurimmalla osalla oli pakolaistausta. Joukossa oli somalialaisia, albanialaisia ja syyrialaisia tyttöjä. Halusimme tarjota toimintaa erityisesti yli 10-vuotiaille, jotta murrosiän kynnyksellä olevat tytöt saisivat viettää aikaa kodin ulkopuolella, ilman velvollisuuksia. Moni tyttö huolehtii kotona paljon myös pienemmistä sisaruksistaan ja kotitöistä, eikä aikaa harrastuksille ja vapaalle olemiselle välttämättä jää.

Toimintaa lähdettiin rakentamaan jo olemassa olevan tyttökerhon yhteyteen. Tämä on kätevä tapa, ei tarvitse luoda kontakteja tyhjästä. Museo tuotti tapaamisiin sisältöä, mutta nuorisotoimen ohjaajat olivat koko ajan mukana. Tämä vapautti minut museopedagogina tekemään omaa työtäni, kun taas sosiaalialan ammattilaiset hoitivat yhteydet perheisiin ja osasivat huomioida ja selvittää tyttöjen tilanteita ja esimerkiksi vastaan tulevia konflikteja.

Aloitimme toiminnan unelmista. Tytöt saivat tehdä kollaaseja leikkaa+liimaa -tekniikalla. Konkreettisen, itse tehdyn unelmakartan avulla he rohkaistuivat myös kertomaan unelmistaan muille. Seuraavilla kerroilla aloimme suunnitella toimintaa. Tytöt saivat itse ehdottaa erilaisia retkiä ja asioita, joita haluaisivat tehdä. Museokäynnit olivat yksi asia muiden joukossa. Kerroin tytöille, minkä verran meillä on rahaa käytössä, ja minkälaiset asiat voisivat olla mahdollisia. Toiminnot valittiin äänestämällä. Monet asiat olivat sellaisia, joihin tyttöjen arjessa ei syystä tai toisesta ole mahdollisuutta samalla tavalla kuin muilla ikätovereilla. Maahanmuuttajataustaiset pojat löytävät tiensä usein jalkapallon pariin, mutta tytöillä ei välttämättä ole mitään harrastuksia.

Kävimme kiipeilemässä, ratsastamassa, uimassa ja Duudson Parkissa, leivoimme pullaa, tutustuimme museoon, pidimme juhlat, tanssimme, leikimme yhteisleikkejä, teimme luonnonkosmetiikka, koruja ja jalkahoitoja. Helinä Rautavaaran museon Lähi-Itä ja Somalia -aiheiset näyttelyt saivat tytöiltä kiitosta muun

muassa seuraavin sanoin: “Hyvä että museossa on muitakin maita ja muiden maiden asioita, eikä pelkkää suomalaista kulttuuria.”

Unohtumaton kokemus oli toukokuinen viikonloppuleirimme Sierlaan nuorisotoimen leirikeskukseen. Asuimme ja laitoimme ruuat yhdessä vanhassa puutalossa, saunoimme ja uimme. Monelle tytölle kyseessä oli ensimmäinen yö pois kotoa, ja jännitys purkautui illalla aikamoisena hepulina. Kummituksiakin oli liikkeellä. Kun lopulta kaikki oli saatu siliteltyä uneen, parin tunnin kuluttua joku heräsi pissahätään ja herätti koko porukan uudestaan…

Moni tytöistä oli tullut Suomeen pakolaisena, osa asunut koko elämänsä täällä. On ehkä epäkorrektia sanoa näin, mutta näiden tyttöjen kanssa toimiessa maailman epätasa-arvoisuus konkretisoitui käsin kosketeltavaksi. Jouduin kohtaamaan itsessäni ajatuksia ja tunteita, joita en kohtaa muiden ryhmien kanssa samalla tavalla, vaikka oikeasti pitäisi. Mikä ihmeellinen sattuma onkaan, että juuri nämä tytöt ovat tässä, turvassa? He tanssivat, laulavat, ovat täynnä elämää ja unelmia, iloa ja energiaa. He lakkaavat kynsiä ja tekevät limaa. Entä, jos pakomatka olisikin mennyt pieleen? Mitä sitten, jos heidän perheensä ei olisikaan saanut turvapaikkaa ja heidät olisi lähetetty takaisin konfliktien keskelle?

Kuva: Riika Huitti-Malka

Ajatuksia oli lähes mahdotonta estää, ja niiden seurauksena oli lähes mahdotonta seurata ympärillä kiristyvää yhteiskunnallista ilmapiiriä tuntematta kasvavaa huolta. Ja kuitenkin joka viikko tyttöjen kanssa olin kiitollinen siitä, että olin saanut tutustua juuri heihin, ja että he saivat elää ja kasvaa turvassa, aikuisten asioita miettimättä.

Helinä Rautavaaran museon koordinoi turvapaikkana museo -hanketta vuosina 2016-2018. Museo oli mukana näyttelykeskus WeeGeellä järjestetyissä toiminta-päivissä, joiden kohderyhminä olivat aluksi vastaanottokeskusten nuoret (miehet) ja perheet, myöhemmin valmistavat luokat. Tapahtumia järjestettiin yhteensä 16 ja niihin osallistui noin 1400 henkilöä. Lisäksi Helinä Rautavaaran museo oli mukana yli 10-vuotiaiden maahanmuuttajataustaisten tyttöjen ryhmässä yhden lukuvuoden verran, järjesti pakolaispäivän ja syödään yhdessä -tapahtumat, sekä koulutti museoiden henkilökuntaa ja museologian opiskelijoita turvapaikanhaki-joiden ja maahanmuuttajien kanssa toimimiseen liittyen eri puolilla Suomea järjestetyissä koulutustilaisuuksissa. Koulutuksia järjestettiin 15 ja niihin osallistui 297 henkilöä. Kaiken kaikkiaan Helinä Rautavaaran museon toimintaan osallistui hankkeen puitteissa 1687 henkilöä.

Kuvat: Riika Huitti-Malka

OPAS KOTKOTTI, MÄÄKI JA HIRNUI

Serlachius-museot
Tarja Haikara, suunnittelija, FM
Päivi Nieppola, yleisötyön päällikkö, FM

Serlachius-museo Göstassa ja Gustafissa järjestettiin räätälöityä ohjelmaa, jossa Turvapaikkana museo -hankkeen ryhmille haluttiin tarjota kokemisen ja tekemisen tila, paikka ilmaista turvallisesti itseään. Näyttelyt antoivat monipuolisia mahdollisuuksia jakaa ajatuksia taiteen virittämistä teemoista. Näyttelykokemus toimi niin rentouttavana hengähdyspaikkana kuin syvästi emotionaalisena kokemuksena. Hankkeen aikana Gösta-museossa oli sattumalta myös pakolaisten kokemuksia ja kantaväestön asenteita heitä kohtaan käsittelevä Rajat kiinni! -näyttely.

Turvapaikanhakijanuorten omien kokemusten peilautuminen taiteen katsomiseen synnytti uudenlaisia ja raikkaita assosiaatioita. Esimerkiksi Niittyjä ja erämaita -näyttelyssä annettiin tilaa kävijän omien maisemamuistojen ja -kokemusten esittämiseen. Ryhmät osallistuivat keskusteluun innokkaasti kielitaidon mukaan, ja taideteokset johdattelivat keskustelua yllättäviin suuntiin. Monet asiat ja sanat myös toistuivat eri konteksteissa, mikä oli hedelmällistä suomen kielen oppimisen ja kulttuuriin tutustumisen kannalta. Esimerkiksi sana hiiri saattoi tulla esiin sekä katsottaessa eläintä itseään taideteoksessa, mutta myös koivussa, joka on hiirenkorvalla. Toisaalta ilvestä kuvaava teos ja Ilves jalkapallojoukkueen nimessä johdattelivat kävijöitä vähän erilaisten tupsukorvien äärelle.

Asioiden ymmärtämistä helpotettiin erilaisten symbolikorttien avulla, joita käytetiin muun muassa Kartanon elämää -valokuvanäyttelyssä maanviljelyksen, maatilan ja sen eläinten selittämisessä. Kun symbolikortit kerran unohtuivat työpisteelle, opas keksi selventää viestiä matkimalla eläinten ääniä. Tunnelma vapautui kummasti, kun opas kotkotti, määki, hirnui, naukui ja haukkui. Heittäytyminen tilanteeseen loi hauskan yhteisen kokemuksen.

Työpajoissa turvapaikanhakijanuoret avasivat ajatuksiaan omien töidensä kautta ja nykytekniikan avulla: he kuuntelivat usein musiikkia korvakuulokkeilla ja

Serlachius-museo Gustafin paparipajassa tehtiin innolla omin käsin paperia. Kuva: Anni Niekka

tekivät samalla esimerkiksi oman kotimaansa maisemia. Keskusteluosuudessa nuoret saattoivat näyttää omasta puhelimestaan kuvia kotimaastaan, ja näiden valokuvien avulla he osaltaan myös avasivat piirtämiensä maisemien taustalla olevia vaikutteita. Nuorilla oli matala kynnys työskennellä heille tutulla välineellä, tablettitietokoneella. Esimerkiksi omakuvat muokkautuivat näin kuin itsestään, vaikka itsensä katsominen peilistä ei olisikaan ollut helppoa. Moneen kertaan tuli todistettua, että taide ja omin käsin tekeminen antavat kaikille mahdollisuuden ilmaista itseään.

Yhteistyö ja asiakaskontaktit vastaanottokeskusten kanssa sujuivat Turvapaikkana museo -hankkeen aikana eri tavalla kuin esimerkiksi oppilaitosten kanssa. Ohjaajien tavoittaminen, asioista sopiminen ja ennakkosuunnittelu oli vaikeaa, vaikka

hankkeen myötä käynnit ja kuljetuksetkin olivat ilmaisia. Hankaluuksien taustalla saattoi olla vastaanottokeskuksen ylikuormitus, toimintakulttuuri tai ohjaajan oman työn haasteet. Asiakaskontaktit jäivät kaiken kaikkiaan löyhiksi, ja yhteydenpitoon piti houkutella. Vastaanottokeskusten asiakaskunnan elämäntilanne erilaisine traumoineen saattoi myös vaikuttaa vaikean ennakoitavuuden taustalla. Ohjelmissa piti edetä tilanteen mukaan ja välillä käsi kädessä kulkien. Perheryhmissä, jossa äidit tulivat lastensa kanssa museokäynnille, luottamus syntyi hämmästyttävän nopeasti. Ennakkosuunnitelmista oli vain uskallettava päästää irti. Kohtaamiset olivat parhaimmillaan vahvasti mieleenpainuvia – aitoja hetkiä ihmiseltä ihmiselle.

Serlachius-museoissa kehitettiin vuosina 2016-2017 taide- ja kulttuurilähtöisiä, toiminnallisia maahanmuuttajien museokäyntejä ja kerhomuotoista toimintaa. Lisäksi suunniteltiin ennakko- ja jälkityöskentelyä museokäynnille sekä suomen kielen oppimista auttavaa sisältömateriaalia. Yhteensä hankkeen aikana toteutettiin 22 museokäyntiä ja kerhotapaamista ja yksi tapahtuma. Ohjelmiin osallistui 381 henkilöä.

RAKKAUSTARINAMME – SYYRIALAISET HÄÄJUHLAT TAALINTEHTAALLA

Sagalundin museo
Mira Rehn museopedagogi, FM

Viuhuvat hameenhelmat, helisevä nauru, keinuvat askeleet ja korkojen kopse. Kurottelevat kädet kutsuvat mukaan tanssiin, musiikki tuntuu jo selkärangassa. Mausteisen ruuan tuoksu. Ilojuhlat!

Sagalundin museo järjesti turvapaikkana museo -hankkeen puitteissa teemaillan naisille. Naisilta itseltään tuli idea järjestää hääjuhlat, joka olikin mainio keino tuoda esille syyrialaisen ja suomalaisen kulttuurin eroja ja yhtymäkohtia. Rakkaus, ilo, perhe, hyvä ruoka ja tanssi. Samat asiat, eri tavoilla. Juhliin kutsuttiin noin 35 naista, jotka tavalla tai toisella ovat auttaneet syyrialaisperheitä asettumaan Taalintehtaalle ammattilaisena tai vapaaehtoisena. Mukana oli siis museon henkilökunnan lisäksi Punaisen Ristin väkeä, Kemiönsaaren kunnan palkkaama pakolaiskoordinaattori, terveydenhoitaja, opettajia sekä tavallisia taalintehtaalaisia.

Syyrialaisen kulttuurin häät ovat monipäiväiset, ja osan ajasta naiset ja miehet juhlivat erillään. Tämä teemailta oli miehiltä kielletty. Ikkunat oli peitetty, ja syyrialaiset naiset ja tytöt tulivat juhliin niin kuin olemme tottuneet heidät näkemään – tummissa, pitkissä takeissa, hiukset huivin alla. Juhlatilaan tultaessa tilanne muuttui kuitenkin täysin. Oli väriä, korua, kimallusta, vapaana liehuvaa hiusrunsautta. Juhlapuvut olivat upeita, mutta suurin muutos tapahtui ikään kuin ilmassa – mikä vapautunut, rento ja nauravainen tunnelma täyttikään tilan lattiasta kattoon! Miten niin tyynestä ja hillitystä kuoriutuikaan tilansa ottava, näyttävä ja äänekäs nainen. Yksi naisista esitti omissa häissään kuvatun filmin ja kertoi sen avulla syyrialaisista hääperinteistä. Miten sulhanen hakee morsiamensa vanhempiensa kodista, sulhasen tulevalle vaimolleen antamista kultakoruista ja muista häämenoista.

Juhliin ostettiin ja valmistettiin perinteistä syyrialaista juhlaruokaa – erilaisia riisi- ja bulgur-ruokia, tabboulehia, hummusta, falafeleja, viininlehtikääryleitä, kanaa, paahdettua munakoisoa, arabialaista leipää ynnä muuta, jälkiruuaksi arabialaista kahvia ja pieniä makeita herkkuja. Ruuat oli harkittu, maustettu ja värikkäästi koristeltu, selkeästi niin suun kun silmienkin ruuaksi – tuoksusta

puhumattakaan. Hääjuhla oli hankkeemme onnistunein tapahtuma, etenkin hymyissä mitattuna.

Sagalundin Turvapaikkana museo -hanke käynnistyi vuonna 2016 Kiskossa olevan Kärkelän nuorten tukiasumisyksikön kanssa. Yhdessä leivottiin karjalanpiirakoita ja ruisleipää, tehtiin perinteisiä metallilankatöitä, kirjansidontaa, marmorointia, dreijausta ja muita kädentaitoja. Vuonna 2017 toimintaa jatkettiin paikallisten Syyriasta tulleiden kiintiöpakolaisten, pääosin naisten ja tyttöjen kanssa. Museo oli mukana hankkeessa vuosina 2016-2018, ja toimintaan osallistuinoin 370 henkilöä.

Syyrialaiset häät. Kuvitus: Tiiti Mendelin

HILMAN JA ONNIN MOBIILIREITIT

Pohjois-Karjalan maakuntamuseo HILMA
Pauliina Kaasalainen amanuenssi, KuM, FM

Joensuun museoissa hankkeesta haluttiin jäävän vierailijoille jotain pysyvämpääkin kuin yksittäisiä, (joskin erittäin arvokkaita), kohtaamisia tapahtumissa. Siksi hankkeen tapahtumien oheen haluttiin luoda materiaalia, joka lisäisi museoiden sisältöjen saavutettavuutta myös ei-suomenkielisille paikkakuntalaisille sekä tukisi kotoutumiskoulutusta.

Materiaalin muodoksi valikoitui omaan puhelimeen ladattava Citynomadin mobiilireittisovellus, joka on maksuttomasti jokaisen museovieraan käytettävissä. Sekä Pohjois-Karjalan museo Hilma että Joensuun taidemuseo Onni saivat sovellukseen oman reittinsä.

Materiaalin sisältöjä pohdittiin yhdessä Itä-Suomen yliopiston koulutus- ja kehittämispalvelu Aducaten suunnittelija Heli Kaarniemen sekä kahden ennakkoluulottomasti mukaan heittäytyneen kotoutumiskoulutuksen opiskelijaryhmän kanssa. Sisältöjä suunniteltiin sekä ryhmien mielenkiinnon kohteiden että kotoutumiskoulutuksen tavoitteiden näkökulmasta. Erityistä mielenkiintoa ryhmässä herättivät metsästys, erilaiset pyyntitavat, Suomen luonto ja sen eläimistö. Myös sotahistoria ja erityisesti vuoden 1918 tapahtumat kiinnostivat.

Pohjois-Karjalan museon kierros keskittyi Karjalan historiaan, ja Joensuun taidemuseon kierroksella perehdyttiin Suomen taiteeseen 1800-luvun lopulta 1960-luvulle. Sisällöt tuotettiin hankkeen puitteissa suomeksi, selkosuomeksi, englanniksi, venäjäksi ja arabiaksi.

Joensuun museot osallistuivat hankkeeseen ajalla 2016-2018. Vuosina 2016-2017 järjestettiin yhteensä neljä työpajaa Kiteen ja Paiholan vastaanottokeskuksen lapsille ja nuorille perheineen. Ensimmäisten työpajojen teoksista koostettiin näyttely Getting to Know You, joka oli esillä Pohjois-Karjalan museon monitoimitilassa. Hankkeen toisessa vaiheessa Joensuun museot järjestivät neljä työpajaa kotoutumiskoulutusryhmille. Työpajoihin osallistui kaiken kaikkiaan 151 henkeä. Tämän lisäksi molempiin museoihin tuotettiin omatoimista museovierailua tukevat mobiiliopastusreitit. Reittejä oli ladattu syyskuun loppuun 2018 mennessä Pohjois-Karjalan museossa 270 kertaa ja Joensuun taidemuseossa 322 kertaa.

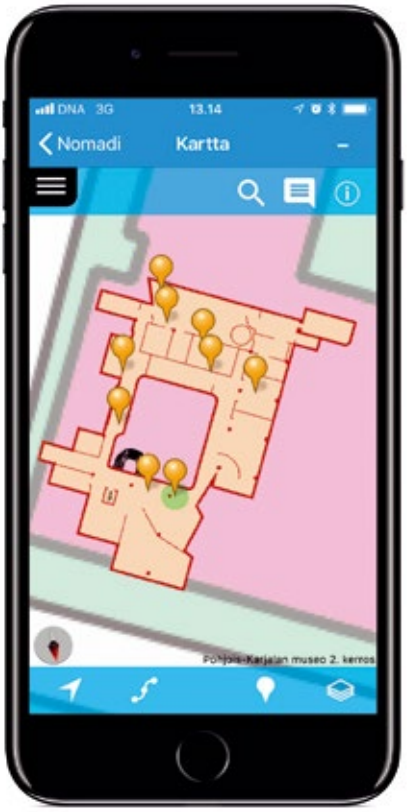
DNA 3G
13.14
Nomadi
Kartta
Pohjois-Karjalan museo 2. kerros

DNA 3G
13.26
Kartta
Kohde
العصر الذهبي للفن الفنلندي
مازالت المناظر الطبيعية التي قام برسمها إيرو يارنيفيلت (Eero Järnefelt) من على قمة تلة أوكّو - كولي (Ukko-Koli) معروفة على مستوى واسع بأنها أيقونة تصف الطبيعة الفنلندية على وجه الخصوص.

OVET AUKI MUSEOON

Kuopion kulttuurihistoriallinen museo KUHMU
Karoliina Autere, hankekoordinaattori, tutkija, FM

Kuinka päästä sisälle yhteisöön ja uuteen kulttuuriin, kun tulee toisesta kulttuurista? Tämä kysymys oli lähtökohtana, kun suunnittelimme Turvapaikkana museo -hanketta. Halusimme tarjota turvapaikanhakijoille iloa ja onnistumisen tunteita vastaanottokeskuksen arkeen, mikä tapahtuikin, mutta sen lisäksi tapahtui vielä paljon enemmän.

Tarjosimme turvapaikanhakijoille Kuopion paikallistuntemusta lisääviä opastuksia ja työpajoja, joissa osallistujat kertoivat omista muistoistaan, kodistaan ja perheensä perinteistä sekä tutustuivat suomalaiseen ja pohjoissavolaiseen elämänmenoon, tapoihin, ruokaan, koteihin ja arkipäivän esineistöön. Lisäksi teimme kaupunkia tutuksi kaupunkikävelyillä, joilla kiersimme ryhmän kanssa kaikki arjen asioiden hoitamisen kannalta tärkeät virastot ja kohteet.

Kaikkiin toimintoihin haimme ryhmän vastaanottokeskuksesta hankkeeseen hankitulla bussikortilla sekä toimintojen päätteeksi leimasimme ryhmän bussiin. Tämä toimintamalli toimi erittäin hyvin. Vastaanottokeskuksen henkilöstöresursseilla ryhmien tuominen ja hakeminen olisi ollut mahdotonta.

Museovierailuilla koettiin onnistumisen tunteita kielen oppimiseen liittyen. Museon näyttelyt tarjosivat myös samaistumispintoja kahden kulttuurin välille: esimerkiksi kaskeaminen yhdisti savolaista ja afganistanilaista kulttuuria. Nämä yhtymäkohdat ja onnistumiset niin kielen tuottamisessa kuin ymmärtämisessäkin antoivat ryhmäläisille paljon kaivattuja ilon hetkiä keskelle turvapaikanhakuprosessin sävyttämää arkea.

Vastaanottokeskuksen naisille ja lapsille toteutettiin hankkeessa kaksi retkipäivää Korttelimuseolle omalla tilausajobussilla. Retket koettiin erittäin tärkeäksi, sillä näin myös naiset pääsivät osallistumaan pientenkin lasten kanssa museovierailulle. Retket sovitettiin koulun ja vastaanottokeskuksen arjen aikatauluihin sopiviksi, jolloin myös koululaiset pääsivät mukaan. Korttelimuseolla ryhmät pääsivät opastusten kautta tutustumaan vanhoihin koteihin. Kesäretkellä opastusten lopuksi leikittiin vanhoja pihaleikkejä Korttelimuseon aurinkoisella pihamaalla.

Osa kokeili heiluttaa hulahula-vannetta, osa testasi taitojaan puujaloilla kävelyssä. Museovierailun jälkeen koko porukka suuntasi Prismaan viettämään aikaa naisten kesken ja tekemään ostoksia. Yhteinen ostosretki oli naisille ja lapsille hetki irti vastaanottokeskuksen arjesta ja rohkaisi heitä liikkumaan vastaanottokeskuksen ulkopuolella.

Pyrimme koko ajan juurruttamaan toimintoja myös hankkeen jälkeiseen aikaan. Aktiiviset vapaaehtoiset Kuopion korkeakoulut yhteiskunnassa -ryhmästä ja SPR:ltä olivat avainasemassa tässä työssä. Vapaaehtoisia oli mukana opastuksilla ja kaupunkikävelyillä. Vapaaehtoiset ovat tuoneet ryhmiä museovierailuille myös omatoimisesti. Hankeen budjetista maksettiin retkien matkakuluja. Toinen museon kynnystä madaltava tekijä oli tarjota vapaaehtoiselle ja maahanmuuttajalle ilmainen sisäänpääsy.

Hankkeessa työllistimme turvapaikanhakijoita myös oppaina. Koimme tämän toimintamallin erittäin onnistuneena ja monella tasolla merkityksellisenä osana hankkeen vaikuttavuutta. Työllistäminen voimaannutti oppaina toimineita, mutta myös antoi vahvan signaalin osallistujille siitä, kuinka aktiivisesti toimimalla ja kieltä opettelemalla on mahdollisuuksia päästä mukaan yhteiskuntaan ja työelä-

Kuva: Katja Hedberg / Kuopion Setlementti Puijola

mään. Nämä oppaat myös varmasti madalsivat kynnystä lähteä mukaan opastuksille; toiminta ei ollut ylhäältä ohjattua, vaan keskustelevaa. Oppaiden mukanaolo mahdollisti tarpeen vaatiessa tulkkaamisen ja siltakielten käytön. Pääasiallinen kieli kaikissa toiminnoissamme oli selkosuomi.

Kuopion kulttuurihistoriallinen museo KUHMU järjesti Turvapaikkana museo –hankkeessa vuosina 2016-2017 monenlaista toimintaa, ja kohtaamisia meillä oli hankkeen aikana yli 2 000. Selkokieliset opastukset, kaupunkiin tutustuminen museoiden näyttelyiden ja työpajojen kautta koettiin tärkeäksi ja merkitykselliseksi. Tärkeää on ollut myös yhdessä tekeminen ja oleminen sekä mahdollisuus opetella ja päästä puhumaan suomen kieltä. Me KUHMUssa koemme museon yhteisön muistina, joka tarjoaa väylän ja alustan tutustua uuteen ja vanhaan sekä opetella kieltä inspiroivassa ympäristössä.

Kuva: Katja Hedberg / Kuopion Setlementti Puijola

KAUPUNKI HALTUUN TAITEEN KEINOIN

Helsingin taidemuseo HAM
Satu Sipilä, taidekasvattaja, TaM
Elina Lipasti, museolehtori, TaM, KM

Taidepajassa on poikkeuksellisen hiljaista. Oppilaat maalaavat keskittyneesti äskeisen näyttelykäynnin inspiroimana omia versioitaan Graffiti-näyttelystä nähdyistä ”piisseistä”, isoista tekstipohjaisista graffiteista. Maalausten aiheena on oma nimi tai taiteilijanimi. Latinalaisten aakkosten lisäksi tauluihin piirtyy maailman kielten erilaisten aakkosten kirjoa.

Helsingin taidemuseo HAM osallistui Turvapaikkana museo -hankkeeseen järjestämällä helsinkiläisille valmistavien luokkien oppilaille kaksiosaisen kurssikokonaisuuden. Kukin ryhmä osallistui yhteen työpajaan ja yhdelle opastukselle. Yksi kurssin pedagoginen perusajatus oli taiteen ja taidemuseon rooli Helsinkiin kotiutumisessa ja helsinkiläisyyden kokemuksessa. Kurssikokonaisuuteen kuului taidepaja museolla sekä jalkautuminen Helsingin keskustaan veistoskierrokselle.

Museolla oppilaat osallistuivat joko HAMin kokoelmanäyttelyyn tai Graffiti-näyttelyyn liittyviin työpajoihin, jossa kierrettiin ensin näyttely kuvakorttien ja opastuksen avulla, jonka jälkeen työpajalla opeteltiin värien sekoittamista ja maalattiin omat taulut. Tauluihin maalattiin maisemia tai omia nimiä graffitityylillä riippuen siitä, kumpaan näyttelyyn oppilaat tutustuivat. Työpaja kannusti kurssilaisia omaan taiteelliseen ilmaisuun.Työpaja ja opastus näyttelyyn tekivät myös tutuksi museon tiloja avoimena ja epäkaupallisena kaupunkitilana ja ajanviettopaikkana. Museon haltuun ottamiseen rohkaistiin kertomalla ilmaisesta sisäänpääsystä alle 18-vuotiaille sekä vaihtuvista näyttelyistä ja oheisohjelmista, joihin voi osallistua kuka vaan.

Kurssin kanssa samaan aikaan museon ohjelmistoon osunut Graffiti-näyttely oli toimiva lähtökohta, sillä graffiti oli monille kurssilaisille helposti lähestyttävä taidemuoto. Jotkut kurssilaiset osasivat kertoa asiantuntevasti näkemistään muraaleista ja graffiteista Helsingissä ja kotimaissaan. Taidemuodon laittomasta ulottuvuudesta keskustelu tosin aiheutti välillä hankaluuksia kielitaidon vuoksi. Oppilaat nostivat kuitenkin asian toistuvasti esiin, ehkä hämmentyneenä laittomaksi mielletyn taidemuodon esittelystä museoinstituutiossa. Työpajassa tekstipohjaisten maalausten tekemisessä ainakin joillekin osallistujille merkityksellistä

oli myös oman äidinkielen aakkosten kontekstualisoiminen kuvataiteeksi ja esitteleminen kauniina ohjaajalle ja toisille kurssilaisille.

Kurssin toinen osa oli veistoskierros Helsingin keskustassa. Kierroksella tutustuttiin HAMin julkisen taiteen kokoelmiin kuuluviin keskeisiin veistoksiin ja muistomerkkeihin valokuvaten ja keskustellen. Oppaat puhuivat selkeää yleiskieltä tai selkokieltä. Opastuksilla käsiteltiin veistoksia monista näkökulmista, ryhmän kielitaidon mukaan. Kierroksilla puhuttiin veistoksista taidehistorian, symboliikan ja materiaalien kautta, mutta myös kulttuurihistoriallisista näkökulmista veistosten aihevalintojen takana sekä veistosten suhteesta kaupunkitilaan. Joillain kierroksilla päästiin pohtimaan myös helsinkiläisten suhdetta veistoksiin ja tapoja ottaa kaupunki haltuun veistosten avulla. Hyvä esimerkki näistä moninaisista kierroksella esille tuoduista näkökulmista liittyy Ville Vallgrenin teokseen Havis Amanda.

Meilahden yläasteen koulun valmistavan luokan oppilaita valokuvaamassa Havis Amandalla.
Kuva: Elina Lipasti, HAM, 2016

Julkinen taide osoittautui varsin hedelmälliseksi tavaksi tutustua kaupunkiin, sillä veistoksiin liittyy paljon kaupungin kerroksellisuutta: monissa on samaan aikaan läsnä sekä historiaa että nykyaikaisia elämisen ja kaupunkitilassa olemisen tapoja. Veistoskierroksella kurssilaiset vierailivat myös paikoissa, joihin eivät välttämättä olisi muuten päätyneet: esimerkiksi Esplanadin puistossa ja Presidentin linnan edustalla. Teoksiin löytyi paljon helsinkiläisyyden ja veistoksen suhdetta korostavia näkökulmia, mikä teki veistoskierroksesta niin taidepedagogisesti kuin Helsinkiin kotiutumisen näkökulmasta merkityksellisen. Lähes kaikki oppilaat yllättyivät Presidentin linnan tietynlaisesta arkkitehtonisesta arkisuudesta ja helposta lähestyttävyydestä. Lisäksi julkisten veistosten kautta käytiin läpi konkreettisella tasolla Suomen historiaa.

Opettajat antoivat usein ymmärtää kielitaidon ja sanavaraston kasvattamisen olevan heidän näkökulmastaan kurssien keskeisin tavoite, joten siihen tarpeeseen oli hyvä vastata. Työpajoissa ja opastuksilla käytössä olleet kuvakortit, joissa oli kuvitettu ja kirjoitettu käsiteltäviin aiheisiin liittyviä keskeisiä käsitteitä, osoittautuivat hyödyllisiksi työkaluiksi monessa vaiheessa sekä apuvälineeksi, jota opettajat arvostivat. Kuvakorttien avulla jokainen osallistuja osasi sanoa ainakin yhden sanan valmiiden maalausten esittelyvaiheessa. Lisäksi ne olivat korvaamaton apuväline opastuksella joidenkin teosten symbolisten tasojen selittämisessä. Korttien avulla oli myös mahdollista opastaa keskustelevammin ja siten kiinnostavammin, ja myös ne oppilaat, joiden kielitaito ei olisi ilman tukea riittänyt vastaamaan kysymyksiin, pystyivät sanoittamaan vastauksiaan korttien avulla. Voi myös olla, että kuvakortit onnistuivat tasaamaan kielitaidosta johtuvia tasoeroja ryhmien oppilaiden välillä. Valmistavilla luokilla joskus suuretkin tasoerot suomen kielen taidossa ovat pedagoginen haaste ulkopuoliselle ohjaajalle, joka saattaa tehdä päätelmiä koko ryhmän kielitaidosta kielitaitoisimpien ja siten aktiivisimpien äänessäolijoiden puheen perusteella. HAMin kurssilaiset saivat kuvakorttimonisteet mukaansa ja osa opettajista kertoi jatkaneensa vielä koulussa työskentelyä niiden avulla.

Taidepajan vetäjien on hyvä muistaa, että taiteen kieli on kulttuurisidonnaista eikä niin universaalia kuin voi erehtyä luulemaan. Oppilastöissä oli näkyvillä esimerkiksi ei-länsimaisia tapoja hahmottaa kuvan rakentaminen ja perspektiivi, joiden tulkitseminen ei välttämättä ollut ohjaajalle itsestään selvää. Siksi on tärkeää pitää maalauspajan tavoitteet melko avoimina: taidekäsitykset ja kuvakulttuurien maailmat saattavat törmätä työpajassa yllättävällä tavalla, joten tiukat tavoitteet voivat olla oppilaille vaikeita sisäistää. Hyvä pedagoginen lähestymiskulma olikin laittaa syrjään taiteen kulttuurisidonnaisimmat piirteet, kuten

kuvan rakentamisen konventiot, ja nostaa toiminnan keskiöön universaalimmat asiat, kuten itse tekemisen ja yhdessä jakamisen ilo.

Taidepajojen merkityksellisimpiä hetkiä oli, kun valmiit teokset koottiin lopuksi näyttelyksi, ja jokainen osallistuja sai kielitaitonsa puitteissa sanoa teoksestaan jotain. Monien vähemmän kielitaitoisten ryhmien kanssa käytäntönä oli, että taiteilija sanoi valmiista teoksesta yhden sanan, joka oli monesti hyvinkin latautunut. Yhteisen jakamisen merkitys liittyi toki omasta taiteellisesta ilmaisusta puhumisen lisäksi kielen oppimiseen, mikä on keskeisimpiä sisältöjä kaikessa valmistavien luokkien toiminnassa.

HAM Helsingin taidemuseo ja Annantalon taidekeskus järjestivät vuosina 2016–2018 neljä kulttuurikurssia, joille osallistui yhteensä 27 ryhmää, joissa oli yhteensä 377 alle 25- vuotiasta lasta ja nuorta. Kulttuurikursseilla luokat osallistuivat maalauspajaan HAMissa sekä veistoskierrokselle, jossa kierrettiin oppaan kanssa Helsingin keskustan keskeisiä veistoksia ja muistomerkkejä. Opetuksen apuna käytettiin suomenkielisiä kuvakorttimonisteita kielen oppimisen tukena.

PAPERISTA KIINNI -
NOT JUST A PIECE OF PAPER

Tampereen museoiden kokoelmapalvelut
Kulttuurikasvatusyksikkö TAITE ja Postimuseo
Katriina Nylund, Projektityöntekijä,
kulttuuriohjaaja/ohjaustoiminnan artenomi, Amk

”Kuvista voisi päätellä, että me turvapaikanhakijat elämme täällä normaalia elämää. Todellisuudessa elämämme on kaukana normaalista. Odottaessa ja toivoessa uuden elämän mahdollistavaa paperia vuoden, kaksi tai kolme, ehtii toistuvasti miettiä, mitä olemme tehneet väärin? Emmekö me ole ansainneet ihmisarvoista elämää? Nämä ajatukset syövät loven sieluun. Kaikesta huolimatta